

Desbordament i contradicció:
desig i passió al VilaPensa '22

Un cicle de conferències pot fer del desig el seu objecte des de disciplines diverses, tractar les contradiccions i temptacions de la passió a través d'una reflexió ètica o d'experiències quotidianes. En quina mesura pot, però, ser objecte de desig i motor passional? Un festival de filosofia que vol ser una reflexió per a tots els públics ha de seduir aquests públics per ser possible, perquè l'aspiració d'acostar-hi el pensament filosòfic tingui sentit; però per què assisteix el públic? Què hi busca i què troba, i on queda la frustració que acompanya sovint l'acompliment d'un desig? Aquesta mobilització de desitjos i la utilitat i l'orientació de les passions han estat qüestions constants en la cinquena edició del VilaPensa, dedicat al desig i la passió. Com a interrogants filosòfics, cap dels ponents els ha llançat al públic amb una resposta evident. Cadascun dels actes, amb tot, ha volgut oferir eines noves i velles per pensar *desig* i *passió* més enllà dels tòpics còmodes, en tota la seva amplitud: des de l'amor i la seducció a nivell personal i social fins a les guerres actuals, al suïcidi i al buit col·lectiu d'esperança envers el futur; des de les inclinacions íntimes fins a les comunitàries i les internacionals, on també les íntimes es configuren, es tensen i es confronten al que d'entrada sembla evident.

El festival s'obrí desitjant una forma nova de relacionar-nos: *Un nou contracte sexual* que enforteixi la cooperació, contra el lligam de desig i opressió heteropatriarcal on el sexe reflecteix les asimetries socials de poder. La científica i activista trans Judith Juanhuix i el professor Juan Evaristo Valls Boix replantejaven la noció de sexualitat amb aquesta voluntat emancipadora i feminista. La reunió de *Desig i literatura* amb l'escriptora i filòloga Najat El Hachmi va ser el segon lloc de trobada per parlar, en comú amb els seus lectors, de la realitat cultural del desig i de com ens el narrem. També ha precedit els actes centrals la inauguració de les tres exposicions del VilaPensa d'enguany: *El cas Tamburini*, *L'home nu* i *Dècaleg de supervivència de les anatomies liquen*, que han acompanyat el festival amb una crítica als cossos normatius i amb la resistència de la vida.

La passió per la persona humana va ser el punt de partida dels actes d'abril: Begoña Román i Ignasi Roviró han abordat la possibilitat, alimentada diversament pel post o transhumanisme i per l'existencialisme, que els interessos de l'ésser humà i els esforços vessats en la recerca vital de sentit siguin pura vanitat. El motiu seria la finitud que el defineix, individualment i històricament, en cada cos mortal i com a espècie. Román ha respost recordant que la mort no impedeix la vivència d'un sentit en la seva mateixa cerca;

el sentit s'insereix sempre en un relat que vincula cada instant en un temps i un context interpersonal més amplis que la immediatesa (sense sentit en si mateixa), i on l'acabament és font i no negació de sentit i valor. En aquest enfocament, la finitud biològica ha brindat una primera definició del desig i de la passió: constatació d'una mancança que mou a suplir-la, i possibilitat de ser i sentir-se afectat, respectivament. Així entesos dins la cerca de sentit en un entramat finit, desig i passió són, de fet, motor i nucli de la vida humana. Però aquesta noció del desig, ja present al *Convit* de Plató, en la història de la filosofia conviu amb un desig concebut com a voluntat i potència que es desborda; i com s'ha apuntat arrel de les preguntes del públic, la voluntat pot fins i tot renunciar a voler. L'acte, doncs, no ha tancat la porta a la complexitat d'aquest desig ni de les contradiccions de la mateixa persona humana, que desborda la pròpia vida.

No renunciar a la complexitat ha estat l'aposta del festival, en termes no només filosòfics sinó tècnics: a més de l'opció ja anteriorment exitosa de seguir els actes celebrats al VINSEUM per *streaming* o a la carta a RTVVilafranca, enguany s'ha estrenat la traducció simultània per acollir el filòsof francès Gilles Lipovetsky salvant la distància lingüística entre el públic, tant presencial com virtual, i les reflexions de l'autor en directe a l'auditori. Lipovetsky vincula desig i passió a la seducció com a característica del funcionament de la societat moderna: la seducció, que en certs contextos es limita i en altres s'estimula, dins del consumisme és la generadora de desig pels productes, especialment en la mesura que tot es presenta com a novetat; i també del nostre desig de generar desig en els altres. Però així el desig apareix com a producte, efecte: no hi ha desig sense seducció, fet exigít per la mateixa vida. Ara bé, el capitalisme explota aquesta seducció a escala quotidiana i global, i alhora la perverteix en reduir al mer intercanvi econòmic tota acció que pugui néixer de la seducció: així n'aliena tota la potència i aliena, igualment, el desig del seduït. L'imaginari del present i d'un mateix que és fruit d'aquest context i el marge d'autonomia possible han centrat la conversa final, on Lipovetsky ha reivindicat la vigència del desig de saber, filosòfic i pedagògic, davant la inseguretats intel·lectual i política actuals.

En consonància amb aquest inici, antropologia i pedagogia han protagonitzat els dos actes següents. Els antropòlegs Manuel Delgado i Marta Contijoch han reprès el problema de l'autonomia en la modernitat per tombar la seguretats i l'autocomplaença de la cultura de valors, que focalitza l'atenció de l'individu en la seva interioritat, i fa d'una ètica regida per conviccions el pilar del civisme i l'educació actuals. Per a Delgado es tracta de formes de submissió que aboquen a la impotència en nom de la sensatesa: l'espontaneïtat boja,

l'humor, la indignació, la ràbia, un odi que per a ell hauria de ser central en l'educació, i en general les passions que podrien suscitar algun canvi estructural es consideren socialment inacceptables, una pèrdua de control. La consciència de cada *jo* entrenada en l'autocontrol és comparable així a una possessió religiosa que redueix la ciutadania a l'obediència, fins i tot quan protesta en l'espai públic. El *jo* educat, instrumentalitzat, amaga la vida social de què surt, i la seva autocensura és un mecanisme de domini a favor de l'ordre establert. La reivindicació de les passions contra els pretesos valors de cadascú ha tornat a posar en qüestió les raons del públic per assistir, i no ha deixat d'encendre passions i tensions que, com a mínim, confirmen la incomoditat que genera la crítica als valors del civisme.

Els professors Conrad Vilanou i Marta Palacín, recuperant la perspectiva pedagògica en la figura de Joaquim Xirau, han resseguit el vincle de l'educació amb l'amor i el desig, l'*eros* platònic, que el filòsof català contraposava a l'educació autoritària regida per la violència. L'eròtica, l'ensenyament guiat pel desig del saber que no es té i per l'amor als ideals a què tendeix el procés pedagògic és, per a Xirau, en l'Europa que segueix ensorrada, certa utopia com la societat lliure que porta a desitjar. L'amor que aquí batega en ascens fins l'ideal, malgrat partir un cop més del *Convit*, és cristià en l'aposta per la fraternitat republicana: és també *àgape*, comunitat i interioritat. Amb Xirau, els valors que el dia anterior eren l'arma del poder poden justament rearmar moralment la joventut, no en una obediència destinada a la victòria sinó en una forma de relacionar-nos més lliure, com des de l'inici es reivindicava. La intervenció de Palacín i Vilanou ha travessat la *paideia* grega, el cos en l'educació cristiana, els soldadets de plom, l'educació abans i durant el nazisme i el sentit de promoure educativament un o altre esport. Les reflexions del públic han estès la conversa als malestars de professors i d'estudiants en el capitalisme actual, posant sobre la taula la inseguretat respecte del futur que travessa l'educació i ofega les generacions joves; i la importància d'anar trobant paraules per les noves formes de desesperança i per donar expressió, també, a noves obertures per combatre-les.

La conversa d'Anna Punsoda i Joan Carles Mèlich ha reprès la relació entre amor i desig, o la seva contraposició. Per a Mèlich, d'acord amb el tractament de la finitud de Román, ser un ésser finit amb desitjos infinits és la condició humana, perquè la vulnerabilitat fa impossible l'anul·lació del desig. Com Delgado, prefereix els viatges exteriors que els interiors perquè si el desig, no el deure, és estructural a l'ésser humà, ho és a l'ètica entesa com el camp de la relació amb altres. Com Lipovetsky rebutja la instrumentalització

consumista en aquesta relació, on el desig d'un altre (per definició és inassumible) es substitueix pel desig d'una part de l'altre: l'*eros* es redueix a apetència automàticament obsoleta i perd tota la dimensió de misteri que envolta l'altre. Ara bé, Punsoda ha recordat que aquesta aura de misteri és sovint el resultat d'una opressió, i el desig que neix d'aquest enigma és socialment condicionat per un estigma, per la desigualtat de poder amb l'altre desitjat. La conversa ha portat a qüestionar la distinció d'home i dona en termes clàssics, però també l'anul·lació de tota distinció just quan el desig de la dona, al llarg de la història menystingut sistemàticament, ara reclama la centralitat i el poder que se li han negat.

La realitat de les dones i la revisió de les fronteres dels gèneres, a través dels ponts i les exclusions que travessen les experiències quotidianes, han guiat la conversa a quatre bandes de la psicòloga i pedagoga Carme Riu, l'activista i prostituta Linda Porn, el filòsof i activista trans Eiden Marín i el metge Jordi Reviriego. A la pregunta guia *A qui pertany el meu cos?* han donat respostes crítiques des de les seves vivències, feines i passions. Riu i Reviriego adverteixen que, en el cas de la diversitat funcional, si bé la manca d'autonomia sota tutela institucional i els impediments legals i urbans exclou el que es determina com a *anormal*, alhora un desig morbós agreuja la vulnerabilitat dels afectats i, en especial, de les afectades. També al marge social hi ha cossos migrants amb desitjos, l'esforç i la feina productiva i reproductora dels quals es colonitza, sobretot en el cas de les dones, com denuncia Porn, en la tendència patriarcal de considerar gratuït per natura el treball domèstic i sexual. Marín al seu torn critica l'assumpció que el cos dels trans hagi de ser sempre viscut com a equivocat i problemàtic, ja que això ha derivat en la patologització i l'imperatiu legal de modificar el cos per validar la identitat pròpia, fet que limita una lliure presa de decisions. Amb la inclusió del públic a la conversa s'ha qüestionat l'aprenentatge cultural de certs desitjos en detriment d'altres, la invisibilització d'aquests exclosos i les visibilitzacions esbiaixades, a fi d'animar a viure un desig més ampli: no agressiu sinó afectiu i genuí, i més obert a possibilitats fins ara impensades.

L'última intervenció s'ha centrat en la guerra, però cap dels actes ha deixat d'esmentar la guerra d'Ucraïna. Tomàs Alcoverro, des de la seva tasca periodística a l'Orient Mitjà, i Ander Errasti, des de la filosofia política, han tractat el lloc de la passió i les emocions en els conflictes armats destacant-ne alhora el potencial subversiu o revolucionari i la seva tendència a extremar infernalment el patiment que es provoca i es suporta. S'ha parlat sobre el lloc efímer de la pau i la impossibilitat de trobar una sortida única i segura a cada conflicte, fet que porta a reflexionar sobre les exigències de la convivència amb un altre

que potser era l'enemic. Si, com diu Alcoverro, la guerra és absolutament humana, ho són també les contradiccions i les passions implicades, i la tendència a adaptar-se a qualsevol situació per viure; per a Errasti la filosofia ofereix eines conceptuals i metodològiques per entendre millor aquesta complexitat, no com a instrument definitiu per racionalitzar l'irracional, sinó per parar atenció a la pluralitat de factors que cal tenir en compte.

Dues trobades més emmarcades en el VilaPensa han tornat a la perspectiva de la literatura. Maria Belmonte, amb Àngels Dalmau, ha ofert al Casal de Vilafranca un recorregut en imatges dels viatges que relata als seus llibres, a través dels escenaris de la història de la filosofia. L'autora vincula l'entorn natural d'Estagira amb el desig de saber aristotèlic, i reivindica la passió pels sabers naturals que l'estudi de la filosofia i l'antropocentrisme actuals tendeixen a deixar de banda. Així mateix, el simposi *In Vino Litterae* amb Albert Pijuan, Carlota Gurt, Anna Pantinat, Núria Renom i Josep Borràs ha reunit escriptors i productors de vi per compartir amb el públic aquesta doble passió a través de les seves històries, personals i literàries, del simbolisme de l'aigua i de la fertilitat de les idees i les vinyes. Encara unint filosofia i literatura, com en les edicions anteriors s'han entregat els premis de microrelats *És la tribu la que educa* sobre el tema d'enguany: "Passió per aprendre, desig de saber".

El visionat de *L'Evangelí segons Sant Mateu* de Pasolini ha tancat els actes d'abril. Al llarg d'aquest mes, el festival ha incentivat especialment la reflexió sobre la passió i la diversitat dels cossos entre els estudiants de secundària amb xerrades, tallers i cinefòrums. Un homenatge a Joan Fuster ha acabat de cloure aquesta edició.

Les propostes, preguntes i provocacions entre ponents i públic no han volgut deixar al marge del qüestionament filosòfic els desitjos i passions que han travessat aquest cicle. La filosofia per a tots els públics que desitja el VilaPensa deixaria de ser filosofia si els públics romanguessin passionalment indiferents davant d'una simple reflexió interessant o curiosa. Però així s'assumeix el risc filosòfic de posar en dubte tots els públics i els seus desitjos, sigui això el que el desig del públic busca o no. Com mostra aquest encontre, les voltes que poden donar-se-li a un desig inherent a la vida no estan al marge de les injustícies, però també permeten obrir-lo a noves vivències i reflexions. Com l'*eros* platònic que mai deixa de buscar, d'aprendre i de voler arribar a més, potser així mateix la filosofia pot arribar a més públic si en sacseja les passions contradictòries sense perdre elevació; elevació necessària davant d'una complexitat que, com la del desig, desborda.

Emma Grau i Cabré
Universitat de Barcelona
emmacabre66@gmail.com